

William Somerset
Maugham

MENULIS IR SKATIKAS

VCA

William Somerset
Maugham

MĖNULIS IR SKATIKAS

Iš anglų kalbos vertė J. Čebanauskas

VILNIUS 2022

Versta iš:
The Moon and Sixpence
by W. Somerset Maugham

Leidėjai deda visas pastangas susisiekti su autorių teisių turėtojais,
tačiau ne visada sėkmingai.

Kviečiame nerastuosius autorių teisių turėtojus atsiliepti.
Esame pasirengę įvykdyti visus pagrįstus jų reikalavimus.

© The Royal Literary Fund
© Vertimas į lietuvių kalbą, J. Čebanauskas, 1994
© Viršelis, Algimanta Sirvydaitė,
paveikslų fragmentai iš *rawpixel*, 2022
© Leidykla VAGA, 2022
ISBN 978-5-415-02645-6

Pirmas skyrius

. . .

KAI SUSIPAŽINAU SU ČARLZU STRIKLENDU, tai, atvirai kalbant, nė manyti nemaniau, kad jis galėtų būti nepagarbus žmogus. O vis dėlto šiandien beveik niekas neneigs jo didingumo. Aš čia nekalbu apie iškilusio politiko ar sėkmingo karvedžio didingumą: ta didybė susijusi ne tiek su asmeniu, kiek su jo užimama vieta, ir, aplinkybėms pasikeitus, subliūkšta. Pasitraukęs iš posto, ministras pirmininkas dažniausiai pasirodo esąs tik pompastiškas plepys, o generolas be armijos – pilkas provincijos miestelio didvyris.

Čarlzo Striklendo didingumas buvo tikras. Jums gali nepatikti jo menas, bet vargu ar atsilauksite juo nesidomėję. Jis jaudina ir traukia. Praėjo laikai, kai Striklendas buvo visų pajuokiamas; dabar niekas neapšauks ekscentriku to, kas jį gina, ar iškrypėliu – kas jį garbina. Net į jo ydas žiūrima kaip į neatskiriamą jo nuopelnų papildymą. Tiesa, dar tebesiginčijama dėl jo vietos mene; vis dar neturi nusistovėjusios nuomonės nei jį liaupsinantys gerbėjai, nei niekintojai, bet vienas dalykas nekelia abejonių: jis buvo genialus.

Mene, mano nuomone, įdomiausia yra menininko asmenybė, ir jeigu ji originali – mielu noru atleisiu tūkstančius ydų. Vėlaskezas, man regis, buvo geresnis tapytojas už El Greką, bet su juo apsipranti, ir žavėjimasis juo išblėsta, bet goslusis ir tragiškasis kretietis amžinai atnašauja savo sielos paslaptį. Aktoriaus, tapytojo, poeto ar muziko menas, kupinas kilnumo ar grožio, tenkina estetinį jausmą. Bet tas pasitenkinimas yra giminingas seksualiniam instinktui ir turi jo barbariškumo: menininkas dar atskleidžia žiūrovui ir save. Jo paslaptis masina tartum kriminalinis romanas. Tai – mįslė, neįmenama kaip visata. Ir nereikšmingiausias Čarlzo Striklendo paveikslas kalba apie jo asmenybę – originalią, kenčiančią ir sudėtingą. Todėl nepajėgia išlikti jam abejingi net tie, kuriems nepatinka jo paveiks-lai, dėl to taip karštai susidomėta jo gyvenimu ir asmenybe.

Nepraėjo nė ketveri metai nuo Striklendo mirties, o „Mercure de France“ žurnale pasirodė Moriso Jurė straipsnis, išgelbėjęs dailininką nuo užmaršties ir pramynęs kelią, kuriuo, mažiau ar daugiau nukrypdami, sekė kiti meno kritikai. Prancūzijoje ilgą laiką nė vienas kritikas neturėjo didesnio už jį autoriteto, tad jo pažiūros negalėjo nedaryti įtakos. Jos atrodė ekstravagantiškos, bet vėlesnių kritikų nuomonė patvirtino jo įvertinimą, ir nuo tol Čarlzo Striklendo garsas nepajudinamai įsitvirtino ant šio kritiko padėto pagrindo. Jo išgarsėjimas – tai romantiškiausias įvykis visoje meno istorijoje. Bet aš nežadu nagrinėti jo kūrybos, tikriaus, ją nagrinėsiu tik tiek, kiek ji siejasi su menininko asmenybe. Negaliu sutikti su dailininkais, kurie iš anksto tvirtina, jog mėgėjas visai nenusimano apie meną ir kad jam geriausiai tinka vertinti jų kūrybą tylėjimu ir čekių knygele. Žiūrėti į meną kaip į amatą, kurį perdėm suprasti gali tik ama-

tininkas, yra juokingas nesusipratimas. Juk menas – tai emocijų išraiška, o emocijų kalba – visiems suprantama. Tačiau sutinku, kad kritikas, nesusipažinęs su meno technika, retai gali ką nors vertinga pasakyti, o aš apie tapybą nenutuokiu ničnieko. Laimė, man nereikia ryžtis tokiam rizikingam darbui: mano draugas, misteris Eduardas Legatas*, gabus kritikas ir puikus dailininkas, nuodugniai išnagrinėjo Čarlzo Striklendo kūrybą nedidelėje knygelėje, parašytoje nuostabiu stiliumi, kuris, beje, sėkmingiau kultivuojamas Prancūzijoje negu Anglijoje.

Savo garsiajame straipsnyje Morisas Jurė bendrais bruožais aprašė Striklendo gyvenimą, taip nušviesdamas, kad padirgintų skaitytojų smalsumą. Aistringas ir nešališkas meno mylėtojas, jis iš tiesų troško sudominti nuovokius žmones šiuo nepaprastai originaliu talentu. Bet, būdamas puikus žurnalistas, jis negalėjo nežinoti, jog „grynai žmogiškas susidomėjimas“ greičiau padės jam pasiekti tikslą. Kai tie, kam praeityje teko susidurti su Striklendu, – rašytojai, pažinoję jį Londone, dailininkai, sutikdavę jį Monmartro kavinėse, – nustebę sužinojo, jog šis, jų akimis nevykęs dailininkas, su kuriuo jie kadaise ne vieną valandą kartu praleido, pasirodė tikras genijus, Prancūzijos ir Anglijos žurnaluose pasipylė gausybė straipsnių – vieni rašė apie jį prisiminimus, kiti aukštino jo kūrybą. Jie padėjo išgarsinti Striklendą ir skatino nepasotinamą publikos smalsumą. Tema buvo dėkinga, ir kruopštusis Veitbrechtas Rotholcas** savo solidžioje monografijoje jau galėjo nurodyti didelį šaltinių sąrašą.

* Eduardas Legatas. „Šių laikų dailininkas. Pastabos apie Čarlzo Striklendo kūrybą“, išl. Martyno Zekerio 1917 m. (*Aut. past.*).

** Hugo Veitbrechtas Rotholcas, filosofijos daktaras. „Karlas Striklendas, jo gyvenimas ir kūryba“, išl. Švingelio ir Hanišo. Leipcigas, 1914 m. (*Aut. past.*).

Žmonės linkę kurti mitus. Jie godžiai graibsto kiekvieną neįprastumu ar paslaptینگumu stebinančią žinią apie žmones, kurių gyvenimas skiriasi nuo kitų, paskui sukuria legendą ir fanatiškai ja tiki. Tai yra romantikų protestas prieš gyvenimo pilkumą. Taip nuausta legenda – tikriausias nemirtingumo laidas.

Ironiškai nusiteikęs filosofas šypsosi, pagalvojęs apie serą Volterį Relį, kurio atminimą žmonės šventai išsaugojo savo širdyje ne dėl to, kad jis atrado nežinomų žemių ir jose iškėlė Anglijos vėliavą, bet todėl, kad patiesė savo apsiaustą karalienei Elžbietai po kojų.

Čarlzas Striklendas gyveno niekam nežinomas. Turėjo daugiau priešų nei draugų. Tad nenuostabu, jog apie jį rašantiejiems tekdavo savo negausius prisiminimus pagyvinti fantazija, nors ir to, kas turėta, užteko nepaprastai istorijai suregzti. Striklendo gyvenime daug kas buvo keista ir kraupu; būdą jis turėjo gana atšiaurų; jo dalia buvo jam lėmusi nemaža gaudžių valandų. Iš to ilgainiui išaugo legenda, kurios nė vienas išmincingas istorikas nebūtų drįsęs užpulti.

Bet pastorius Robertas Striklendas nebuvo išmintingas istorikas. Jis parašė savo tėvo biografiją*, kaip pats prisipažįsta, norėdamas atitaisyti „kai kurias plačiai pasklidusias neteisingas pažiūras“ į antrąją savo tėvo gyvenimo pusę, „kurios suteikė daug skausmo dar gyviems artimiesiems“. Žinoma, daug kas iš pasakojimų apie Striklendą galėjo kompromituoti padorią šeimą. Bet mane juokas ėmė, skaitant tą veikalą, ir kartu džiaugiausi, kad jis bespalvis ir nuobodus. Misteris Robertas Striklendas nupiešė pavyzdinę vyrą ir tėvą, geraširdį, darbštą ir

* „Striklendas ir jo kūryba“, parašė sūnus Robertas Striklendas, išl. Viljamo Heinemano 1913 m. (*Aut. past.*).

didžiai dorovingą žmogų. Tas šių dienų dvasininkas, bestudijuodamas mokslą, vadinamą, jeigu neklystu, egzegeze, išmoko nuostabiai lengvai viską atbulai įrodyti. Bet apsukrumas „interpretuojant“ tuos tėvo gyvenimo faktus, kurie nelabai malonūs atsidavusiam sūnui, ateityje pastoriui Robertui Striklendui tikriausiai žada aukštą vietą bažnyčios hierarchijoje. Aš jau dabar matau raumeningas jo kojas, aptemptas violetiniais vyskupo getrais.

Kad ir kilnus, sūnaus žingsnis buvo rizikingas. Mat legenda nemažai buvo prisidėjusi prie dailininko išgarsinimo: vieni domėjosi jo menu, pasibaisėję jo charakteriu, kiti – jį užjausdami dėl mirties. O sūnaus pastangos, nors ir gerų norų paskatintos, savotiškai atšaldė gerbėjus. Neatsitiktinai vienas iš geriausių Striklendo paveikslų, „Samarietė“*, kilus ginčams dėl ką tik pasirodžiusios biografijos, buvo parduotas Krisčio salone dviem šimtais trisdešimt penkiais svarais sterlingų pigiau, negu už jį buvo sumokėjęs prieš devynis mėnesius žymus kolekcionierius, dėl kurio staigios mirties paveikslas vėl atsidūrė varžytinėse.

Galimas daiktas, kad nei Striklendo asmenybė, nei jo originalumas nebūtų nusvėrę svarstyklių lėkštės, jeigu žmonės, linkę į mitus ir amžinai trokštą kažko nepaprasto, nebūtų piktai atmetę tą juos nuvylusią biografijos versiją. Beje, tuo metu kaip tik pasirodė daktaro Veitbrechto Rotholco veikalas, kuris nuramino visus meno mylėtojų būgštavimus.

Daktaras Veitbrechtas Rotholcas priklausė tai istorikų mokyklai, kuri tvirtina, jog žmogaus prigimtis esanti labai ydinga, daug blogesnė negu atrodanti. Aišku, skaitytojas iš jų galėjo ti-

* Krisčio kataloge šis paveikslas taip aprašytas: „Nuoga Draugystės salų moteris, gulinti prie upelio, tropikų peizažo – palmių, bananų ir t. t. – fone; 60x48. (Aut. past.).

kėtis daugiau malonumo negu iš tų istorikų, kurie romantikos gaubiamus didžiuosius žmones piktdžiugiškai piešia kaip šeimyninių dorybių idealą. Aš, pavyzdžiui, labai nusiminčiau, jeigu sužinočiau, jog Antonijų su Kleopatra siejo tik ekonominiai reikalai, ir man reiktų daug gausesnių įrodymų, – ačiū Dievui, jų tikriausiai nebus, – norint įtikinti, kad Tiberijus buvo toks pat nepriekaištingas valdovas kaip karalius Jurgis Penktasis.

Daktaras Veitbrechtas Rotholcas taip sudorojo Roberto Striklendo sukurtą biografiją, jog noromis nenoromis imi gailėtis vargšo pastoriaus. Kur jis kukliai santūrus – kaltinamas veidmainiškumu, kur eina užuolankomis – vadinamas melagiu, o kur ką nors nutyli – apšaukiamas išdaviku. Prirankiojęs tokių smulkių prasilenkimų su tiesa, smerktinų rašytojui, bet atleistinų sūnui, Rotholcas apkaltina net visus anglosaksus, jog tai esą sukčiai, apsimetėliai, veidmainiai ir apgavikai, klastingi ir niekam tikę.

Mat Robertas Striklendas labai neapdairiai mėgino nuneigti plačiai paplitusią nuomonę, kad tarp jo tėvo ir motinos buvę „nesusipratimų“, tvirtindamas, jog Čarlzas Striklendas savo laiške iš Paryžiaus vadinęs žmoną „puikia moterimi“. Daktaras Veitbrechtas Rotholcas išspausdino to laiško faksimilę, ir paaiškėjo, jog ten iš tiesų buvo taip parašyta: „Tegu ją velniai, tą mano žmoną. Ji puiki moteris. Verčiau ji prasmegtų pragare.“ Net dažnyčia savo klestėjimo laikais ne taip elgėsi su jai nepaheidaujamais įrodymais.

Daktaras Veitbrechtas Rotholcas karštai žavėjosi Striklendu, bet nebuvo pavojaus, kad jį pernelyg išaukštintų. Jo neklystanti akis ir nekalčiausiuose iš pažiūros veiksmuose mokėdavo įžiūrėti žemų paskatų. Jis buvo puikus psichopatologas, ne bloges-

nis meno žinovas, ir žmogaus sąmonė jam nedaug turėjo paslapčių. Joks mistikas nemokėdavo atrasti tokios gilios prasmės paprasčiausiuose dalykuose. Mistikas regi tai, kas nenusakoma, psichopatologas – apie ką nekalbama. Tiesiog malonu žiūrėti, kaip stropiai jis iššniukštinėja mažiausią smulkmeną, galinčią sukompromituoti jo herojų. Jam širdis sąla, kai pavyksta atskleisti kokį žemumo ar žiaurumo atvejį; jis džiaugiasi kaip inkvizitorius per eretiko sudeginimą, jeigu kokia užmiršta istorija gali sumažinti Roberto Striklendo pagarbą tėvui. Jis nuostabiai kruopštus, jam nėra smulkmenų – niekas pro jį nepraslysta, ir galite būti ramus: jeigu Striklendas būtų likęs skolingas skalbyklai, tai jos sąskaita būtų išspausdinta ištisa, o jeigu būtų negrąžinęs pasiskolintos pusės kronos – nė viena smulkmena apie tą skolą nebūtų nutylėta.

Antras skyrius

. . .

KAI TIEK DAUG PRIRAŠYTA APIE ČARLŽĄ STRIKLENDĄ, gali atrodyti, jog man nėra ko daugiau pridėti. Juk dailininko paminėklas – jo kūryba. Tiesa, aš jį pažinojau artimiau nei kas kitas: pirmąkart jį sutikau, kol jis dar nebuvo dailininkas, dažnai matydavau sunkiais jo gyvenimo metais Paryžiuje, bet vargu ar kada nors būčiau rašęs prisiminimus, jeigu karo meto audros nebūtų manęs nubloškusios į Taitį. Tenai, kaip žinoma, jis praleido paskutinius savo gyvenimo metus, tenai aptikau jo artimų pažįstamų. Tad jaučiuosi galįs nušviesti kaip tik tą tragiško jo gyvenimo pusę, kuri išliko mažiausiai žinoma. Jeigu teisūs tie, kurie tiki Striklendo didingumu, tai bus pravartu paklausti, ką pasakoja žmonės, gyvenę su juo drauge. Juk mes nežinia ką duotume, kad galėtume išgirsti prisiminimų apie El Greką iš tokių jo pažįstamų, kaip aš buvau Striklendu.

Bet aš nesiekiu tuo pasiteisinti. Kažkas – užmiršau, kas toks, – patarė sielos gerovei atlikti kas dieną du labiausiai nekenčiamus darbus. Jis buvo išmintingas žmogus, ir aš tą receptą stropiai vykdau: kas dieną keliuosi ir kas dieną einu gulti.

Bet, turėdamas prigimtį, linkusią į asketizmą, aš kas savaitę kankinu savo kūną dar žiauresniu būdu: niekad nepraleidžiu neperskaitęs „The Times“ literatūrinio priedo. Labai išganinga savitvartos rūšis – pamąstyti apie gausybę parašytų knygų, apie autorių puoselėjamas viltis, pamatyti išspausdintas savo knygas ir pasvajoti apie tai, koks likimas tų knygų laukia. Ar pasiseks bent vienai prasiskinti kelią pro tokią daugybę? O jeigu kuri ir sulauks pasisekimo, jis bus trumpalaikis. Vienas Dievas žino, kiek skausmo autorius turėjo iškentėti, kiek nusivylimo patirti ir kiek kraujo sugadinti tik tam, kad galėtų duoti atsitiktiniam skaitytojui vieną kitą valandėlę atvangos ar padėtų jam nuvyti kelionės nuobodulį. Daugelis šių knygų, jeigu tikėsime kritikais, yra gerai ir rūpestingai parašytos, daug minties įdėta į jų turinį, o kai kurioms paaukotas kruopštus viso gyvenimo triūsas. Iš to darau išvadą: vienintelis rašytojo atlyginimas, kurio jis turėtų trokšti, – tai malonumas dirbti tą darbą ir palengvėjimas, nusikračius minčių naštą. Kitkas – garbė ar paniekinimas, sėkmė ar užmarštis – jam neturėtų rūpėti.

Atėjo karas, o kartu ir naujos pažiūros. Jaunuomenė ėmė garbinti kitus dievus, kurių mes, senieji, nepažinojome; jau galima numatyti, kuria kryptimi pasuks tie, kuriems lemta mus paveikti. Jaunoji karta, triukšminga ir pasitikinti savo jėgomis, liovėsi beldusi į duris – ji įsiveržė ir užėmė mūsų vietas. Oras plyšta nuo jų riksmo. Iš senųjų irgi atsiranda keistuolių, kurie, mėgdžiodami jaunikius, mėgina įsikalbėti, jog jų dienos dar nepasibaigusios; jie rėkauja vienu balsu su didžiausiais nenuoramomis, bet jų karo šūkiai skamba kaip aimanos. Jie panašūs į susenušias palaidūnes, kurios pieštukais, dažais, pudra, spygavimais ir linksmumu stengiasi susigrąžinti savo pavasario iliuziją.

Išmintingieji mandagiai ir oriai eina savo keliu. Jų santūrioje šypsenoje žaidžia atlaidi pašaipa. Jie prisimena, kaip patys kadaise išstūmė vangią kartą su tokiu pat triukšmu, ir numato, jog šie drąsūs vėliavnešiai ilgainiui irgi turės užleisti savo vietą. Nėra paskutinio žodžio. Naujasis Testamentas jau buvo senas, kai Ninevijos didybė siekė dangų. Šauniosios frazės, naujos tiems, kurie jas skelbia, jau buvo tartos šimtus kartų mažai skirtinga intonacija. Švaistyklė švytuoja ten ir atgal. Amžinai viskas eina ratu.

Atsitinka, kad žmogus, pergyvenęs savo epochą, kurioje turėjo deramą vietą, dar ilgokai užsibūna naujoje, jam keistoje ir nesuprantamoje epochoje, – tuomet smalsuoliai gauna pasimėgauti be galo keistu žmogiškosios komedijos spektakliu. Kas, pavyzdžiui, dabar pagalvoja apie Džordžą Krebą? Jis buvo garsus poetas, ir visi kaip vienas pripažino jo genijų, – tokią vieningą nuomonę retai teišgirsi mūsų laikais, kai gyvenimas pasidarė daug sudėtingesnis. Savo amato jis išmoko iš Aleksandro Popo ir rašė pamokomas istorijas rimuotais dvieliais. Bet štai atėjo Prancūzų revoliucija ir Napoleono karai; poetai ėmė giedoti naujas giesmes. Misteris Krebas ir toliau rašė pamokomas istorijas rimuotais dvieliais. Gal jis ir pasiskaitydavo jaunųjų poetų eilėraščių, sujaudinusių visą pasaulį, bet, manau, juos laikė šlamštu. Tiesa, daug buvo ir tokių. Bet Kitso, Vordsvorto eilės, kelios Koulridžo poemos ir viena kita Šelio atrado plačias dvasios karalystės sritis, kurių iki tol niekas netyrė. Misteris Krebas kaip poetas buvo palaidotas, misteris Krebas ir toliau rašė pamokomas istorijas rimuotais dvieliais.

Aš esu skaitęs, ką rašo jaunieji. Galbūt aistringesnis už kitus Kitsas, dar aukščiau iškilęs į dausas Šelis jau yra išleidę kūrinį,

kuriuos amžinai minės žmonija. Negaliu pasakyti. Gėriuosi jaunųjų rašytojų kruopščiai išdailinta fraze – jų jaunystė atrodo tokia užbaigta, jog būtų kvaila iš jos ko nors daugiau tikėtis, – žaviuosi jų stiliaus įmantrumu, bet, nors ir labai žodingi (atrodo, jie jau lopšyje sklaidė Rodžeto „Sinonimų žodyną“), jie man nieko nesako; mano nuomone, jie per daug žino ir per daug aštriai jaučia. Negaliu pakęsti nuoširdumo, kai jie man pliaukši per nugarą, ir jausmų, kai jie man puola ant krūtinės. Jų aistros man atrodo anemiškos ir jų svajonės – nuobodžios. Mano vieta – praeities lentynoje. Aš ir toliau rašysiu pamokomas istorijas rimuotais dvieiliais. Bet būčiau paskutinis kvailys, jeigu taip daryčiau dėl ko nors kito, o ne savo malonumui.

Trečias skyrius

. . .

BET VISA TAI PASAKIAU TARP KITKO.

Aš buvau dar labai jaunas, kai parašiau pirmąją knygą. Per laimingą atsitiktinumą ji sulaukė pasisekimo, ir įvairūs žmonės ėmė ieškoti progos su manimi susipažinti. Ne be liūdesio prisimenu anuos laikus, kai aš, drovus, bet kupinas pasiryžimo, pirmą kartą buvau įvestas Londone į literatų pasaulį. Seniai Londone besilankiau, ir, jeigu teisūs romanai, aprašantys būdinguosius to pasaulio bruožus, dabar daug kas pasikeitė. Kitur spiečiasi literatūrinis gyvenimas. Hemstedo Noting Hil Geite ir Haistrito Kensingtone vietą užėmė Felsis ir Blamsberis. Anais laikais rašytojui būdavo garbė, jei jis dar neturėjo keturiasdešimt metų, o dabar ir dvidešimt penkerių – jau juokingai senas. Mes, prisimenu, truputį drovėdavomės savo jausmų ir, bijodami atrodyti juokingi, per daug nesipūsdavome. Nepasakysiu, kad gerai išauklėtoje tų laikų bohemoje buvo itin gerbiamas skaistumas, bet neprisimenu ir tokio šiurkštaus palaidumo, kuris, man rodos, vyrauja šiais laikais. Kukliai pridengdami tylėjimo skraiste savo pramuštalviškas išdaigas, mes nesijautėme

esą veidmainiai. Ne visuomet vadindavome daiktus tikraisiais vardais. O moteris tais laikais dar nebuvo savarankiška.

Aš gyvenau netoli Viktorijos stoties ir, prisimenu, ilgai kradydavusi autobusais, važiuodamas pas vaišingus literatus. Būdamas drovus, ilgai vaikščiodavau iš vieno gatvės galo į kitą, kol įsidrąšindavau paspausti skambutį, ir mane, nustėrusį iš baimės, įvesdavo į prikvėpuotą, sausakimšai prisirinkusį kambarį. Iš eilės būdavau supažindinamas su įžymybėmis, ir jeiigu kuris pasakydavo palankų žodį apie mano knygą, aš visai suglumdavau. Aišku, jie laukdavo iš manęs ką nors proto pasakysiant, bet ir pobūvis baigdavosi, o aš vis dar nieko nesugalvodavau. Norėdamas paslėpti savo sumišimą, aš stropiai padavinėdavau arbatos puodukus ir nevykusiai supjaustytus sumuštinius. Troškau likti nepastebėtas, kad galėčiau nevaržomas įsižiūrėti į įžymybes ir pasiklausti išmintingų jų kalbų.

Prisimenu augalotas, atlašias moteris su didelėmis nosimis ir gosliomis akimis, kurių suknios atrodydavo tarsi šarvai, ir smulkias kaip peliukės senmerges švelniais balseliais ir gudriais žvilgsniais. Visada gėrėdavusi matydamas jas pirštinėtomis rankomis valgant sviestu apteptą skrudintą duoną ir baisiai stebėdavusi, kai jos, kaip niekur nieko, šluostydavosi pirštus į kėdės kraštus, manydamos, jog niekas nemato. Kėdėms tas, žinoma, neišeidavo į gera, bet, man rodos, šeimnininkė, lankydamosi tų savo draugių namuose, taip pat atsikeršydavo jų baldams. Būdavo madingai apsirengusių moterų. Jos sakydavosi nieku gyvu nesuprantančios, kodėl turėtų virsti kūtvėlomis, jeiigu rašo romanus; grakščią figūrą reikia pabrėžti, o gražūs batukai ant mažos kojytės nė vienam leidėjui nesukliudę pirkti jos „kūrybos“. Kitos, laikydamos tokią pažiūrą lengvabūdiška,

nešiodavo „dailės audinius“ ir barbariškas brangenybes. Vyrų retai pasitaikydavo ekscentriškos išvaizdos. Jie, kiek galėdami, vengdavo panėšėti į rašytojus – mieliau norėdavo atrodyti pasauliečiais. Ir iš tiesų juos būdavo galima palaikyti vadovaujančiais solidžios firmos tarnautojais. Jie atrodydavo truputį pavargę. Anksčiau aš nepažinojau rašytojų, ir man jie buvo labai keisti, net, galėčiau pasakyti, kažkaip netikri.

Prisimenu, kaip man patikdavo šmaikščios jų kalbos; nustebęs aš klausydavausi jų kandaus humoro, kai jie maldavo į miltus savo brolius rašytojus, vos tik šie nusigrėždavo. Menininkai naudojami pranašumu, kurio neturi kiti: jie gali pasijuokti ne tik iš savo draugų išvaizdos bei silpnybių, bet ir iš jų kūrybos. Mane imdavo neviltis: nesitikėjau išmoksiąs reikšti mintis taip tiksliai ir sklandžiai kaip jie. Anais laikais graži kalba dar buvo laikoma menu, taiklią repliką žmonės daugiau vertindavo negu užsisklendusį galvotumą, o epigrama, kol jos nenusitvėrė bukagalviai, norėdami mechaniškai pasidaryti sąmojingais, gairindavo rafinuotos draugijos pokalbius. Gaila, kad negaliu prisiminti tų sąmojo deimančiukų. Bet sklandžiausiai regždavosi pokalbis, kai jis pakrypdavo prie materialinių mūsų profesijos reikaliukų: juos mes laikėme antrąja savo meno puse. Aptarus gerąsias naujos knygos ypatybes, būdavo visai natūralu pasidomėti, kiek egzempliorių parduota, kokį avansą gavo autorius ir kiek jis gali tikėtis uždirbsiąs. Pašnekėdavome ir apie leidėjus: kuris dosnus, o kuris tik ir tyko nusukti; ginčydavomės, pas kurį geriau eiti: pas tą, kuris gerai moka, ar pas tą, kuris kiekvieną šlamštą prastumia. Vieni reklamuoja knygas blogai, kiti – gerai. Vieni – modernūs, kiti – senoviški. Paskui pasikalbėdavome apie agentus, apie tai, kokių užsakymų jie mums

gali surasti. Neužmiršdavome ir redaktorių – svarstydavome, kokie straipsniai jiems geriausiai tinka, kiek moka už tūkstantį žodžių, ar užmoka greitai, ar ne. Man visa tai atrodydavo labai romantiška. Jaučiausi kaip kokios paslaptingos brolijos narys.

Ryškusis prancūzų postimpresionistas Paulis Gauguinas gimė 1848-ųjų revoliucijos Prancūzijoje metais ir nerami to laiko dvasia nepaliko kūrėjo visą gyvenimą. Mylėtas arba nekęstas, savitą požiūrį į pasaulį ir tapybą reiškęs menininkas išgarsėjo pirmąsias idilės paieškomis, gyva vaizduote ir ryškia palete. Ne mažiau žymus anglų rašytojas ir dramaturgas Williamas Somersetas Maughamas (1874–1965) pasiskolino jos spalvų.

Taip, remiantis Paulio Gauguino gyvenimo ir kūrybos faktais, gimė vienas ryškiausių rašytojo romanų „Mėnulis ir skatikas“.

Jaudinančios istorijos apie genialumą, menininko sielą ir likimus, kuriuos ji paliečia, centre – drama-
tiška Čarlo Striklendo gyvenimo ir kūrybos istorija. Visą gyvenimą dirbęs Londono biržoje, sulaukęs brandaus amžiaus jis vieną dieną paliko žmoną ir vaikus, metė turtus ir prestižinį darbą bei atsidadė nenumaldomai aistrai tapyti. Paskui savo meninę viziją išvyko į bohemiskąjį Paryžių, vėliau įsikūrė Taityje, kur apsigyveno su čiabuve moterimi, ir, nepaisant skurdo bei ligos, sukūrė nuostabiausius ir mistiškiausius savo paveikslus.

